2.4. Duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga skaitmeniniame amžiuje: pokyčiai Lietuvos teisėje

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Raimondas Andrijauskas
El. paštas r.andrijauskas@gmail.com

DOI: 10.13165/LT-24-01-15

Santrauka. *Internete viešai prieinamų duomenų rinkimas ir panaudojimas yra neatsiejamas nuo skaitmeninės visuomenės. Surinktų duomenų panaudojimas naujiems inovatyviems produktams kurti jau tampa įprasta praktika, kuri teikia ir ateityje teiks tik dar daugiau naudos įvairioms verslo sritims. Todėl visuomenė, duomenų kūrėjai ir verslo įmonės, siekdami veikti sąžiningai ir gerbti vieni kitų interesus, privalo laikytis aiškių duomenų rinkimo internete ir jų panaudojimo taisyklių.*

Vienas iš šios srities Europos Sąjungoje elementų, skirtų investicijoms į duomenų bazių kūrimą, tobulinimą paskatinti ir informacijos rinkai plėtoti, yra duomenų bazių sui generis teisių apsauga. Visgi šis teisės institutas Lietuvoje vis dar mažai kam žinomas, o jo taikymo praktika Lietuvos teismuose nėra pakankamai išplėtota.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti duomenų bazių sui generis teisių apsaugai taikyti būtinas sąlygas, kurios įtvirtintos ne tik teisės aktuose, bet ir teismų, ypač Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, praktikoje. Kadangi taikant duomenų bazių sui generis apsaugą esminis vaidmuo tenka konkretų ginčą nagrinėjantiems teismams, šiame straipsnyje detaliai analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024 ir jos reikšmė duomenų bazių sui generis teisių apsaugos būtinųjų sąlygų kontekste.

Reikšminiai žodžiai: *duomenų bazė, sui generis teisės.*

Įvadas

Šiame straipsnyje, analizuojant Europos Sąjungoje (toliau – ES) ir Lietuvoje galiojančius teisės aktus, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) jurisprudenciją, siekiama įvertinti Lietuvos teismų praktikoje formuojamas duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taisykles ir įvertinti šių teisių apsaugai taikyti būtinas sąlygas.

Atsižvelgiant į vis didėjančią skaitmenizaciją, informacijos rinką ir Europos duomenų strategiją[1], straipsnyje, nagrinėjant aktualius teisinio reguliavimo ir teismų praktikos pokyčius, analizuojama, kaip Lietuvos teismų praktikoje kinta duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos

1 Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos duomenų strategija“, Briuselis, 2020 2 19, COM(2020) 66 *final*, *EUR-Lex*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066.

taikymas. Ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 15 d. nutarčiai civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024 ir vertinama šios nutarties reikšmė duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugai taikyti būtinų sąlygų nustatymui.

Galiausiai pateikiamos autoriaus įžvalgos, kokius pokyčius ši naujai formuojama duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taikymo praktika gali lemti duomenų rinkimo internete ir inovatyvių paslaugų kūrimo veikla užsiimantiems subjektams.

2.4.1. Duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga ES

Duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga ES gyvuoja jau kelis dešimtmečius, tačiau Lietuvoje šis teisės institutas vis dar mažai kam žinomas. Todėl nenuostabu, kad Lietuvos teismų praktikoje duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos institutas praktiškai nenagrinėtas, o jo taikymo praktika nėra pakankamai išplėtota.

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga yra unikalus ES teisės aktų leidėjo politinis eksperimentas, atliktas dar XX a. pabaigoje, siekiant paskatinti investicijas į duomenų bazių kūrimą ir tobulinimą ir kurti ES informacijos rinką[2]. Ši teisė pirmą kartą įtvirtinta 1996 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos (toliau – Direktyva 96/9), o vėliau, Lietuvai įstojus į ES, ji perkelta į Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą (toliau – ATGTĮ).

Beje, nuo pat atsiradimo duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos institutas užsienio valstybių teisės mokslininkų buvo plačiai kritikuojamas dėl keturių esminių trūkumų: 1) investicijų standarto problematikos, 2) pasekmių konkurencijai, 3) pakankamų ir visapusiškų išimčių trūkumo ir 4) neaiškios arba siauros šios teisės pirmumo srities (palyginti su nacionaliniu reguliavimu, susijusiu su kūrinių piratavimo veikla)[3].

Šiuo metu internete viešai prieinamų duomenų rinkimas ir panaudojimas yra neatsiejamas nuo skaitmeninės visuomenės. Skaitmeninės rinkos sąlygomis populiarėja verslo modeliai „duomenys kaip paslauga“, kuriems įgyvendinti yra būtinas internete viešai skelbiamų duomenų rinkimas ir (ar) jų pakartotinis panaudojimas. Surinktų duomenų panaudojimas naujiems inovatyviems produktams kurti jau tampa įprasta praktika, kuri teikia ir ateityje teiks tik dar daugiau naudos įvairioms verslo sritims. Todėl visuomenė, duomenų kūrėjai ir verslai, siekdami veikti sąžiningai ir gerbti vieni kitų interesus, bus priversti laikytis aiškių duomenų rinkimo internete ir jų panaudojimo taisyklių.

Pasikeitus technologijoms, plėtojantis skaitmeninei rinkai, skaitmeniniams produktams ir praėjus daugiau nei dviem dešimtmečiams nuo duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos

2 1996 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos, OLL77, 1996 3 27, p. 20–28, *EUR-Lex*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31996L0009, 3, 9 ir 12 konstatuojamosios dalys.

3 Estelle Derclaye ir Martin Husovec, „Sui Generis Database Protection 2.0: Judicial and Legislative Reforms“, *European Intellectual Property Review* 44, 6 (2022): 323–331.

instituto atsiradimo, šis nemenkų trūkumų turintis ir besikeičiančių informacijos rinkos realijų neatitinkantis duomenų bazių apsaugos mechanizmas privalėjo kisti. Su tuo susijusių pokyčių iki 2024 m. vyko tiek ES teisėje, tiek ESTT jurisprudencijoje.

Pokyčius ES teisėkūroje atspindi tokie teisės aktai kaip, pavyzdžiui, 2022 m. gegužės 30 d. Reglamentas (ES) 2022/868 dėl Europos duomenų valdymo, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) 2018/1724 (Duomenų valdymo aktas), 2022 m. rugsėjo 14 d. Reglamentas (ES) 2022/1925 dėl atvirų konkurencijai ir sąžiningų skaitmeninio sektoriaus rinkų, kuriuo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2019/1937 ir (ES) 2020/1828 (Skaitmeninių rinkų aktas), ir kt. Šiais ES teisės aktais siekiama sudaryti vienodas, aiškiai apibrėžtas sąlygas inovacijoms, verslų augimui ir jų sąžiningai konkurencijai, nustatant skaitmeninės rinkos taisykles, taip pat kurti duomenimis grįstą ekonomiką.

Visgi ES Komisija nedrįso inicijuoti esminės Direktyvos 96/9 peržiūros ir paliko galioti *status quo*, pažymėjusi, kad ESTT pavyksta efektyviai pašalinti visas *sui generis* teisių apsaugos įgyvendinimo problemas valstybėse narėse[4]. Tokį požiūrį nemažai mokslininkų[5] kritikavo. Dalis jų akcentavo, kad taip užkraunama didelė našta ESTT teisėjams, nors ES Komisija galėtų tiesiog kodifikuoti ESTT jurisprudenciją priimdama atitinkamus Direktyvos 96/9 pakeitimus[6].

Nepaisant šių nuogąstavimų, ESTT aktyviai dalyvauja formuodamas duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taisyklių aiškinimą. Ankstesniuose savo sprendimuose ESTT, aiškindamas Direktyvos 96/9 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos *sui generis* teisės taikymo sąlygas, pažymėjo, kad *sui generis* teisių apsauga gali būti taikoma, kai:

i) pati duomenų bazė atitinka Direktyvoje 96/9 nustatytus kriterijus, t. y. duomenų bazė „turi pasižymėti kokybiniu arba kiekybiniu požiūriu pakankamai didelėmis duomenų gavimo, tikrinimo ir pateikimo investicijomis“[7] arba, kitaip tariant, *sui generis* teise saugomos tik tos duomenų bazės, „kurių duomenų gavimas, tikrinimas ir pateikimas liudija apie dideles kokybines ar kiekybines investicijas“[8];

ii) yra nustatytas duomenų „perkėlimo“ ir (arba) „panaudojimo [iš naujo]“ faktas, kuris turi būti aiškinamas „atsižvelgiant į *sui generis* teise siekiamą tikslą <...> apsaugoti nuo „naudotojo veiksmų, peržengiančių jam suteiktų teisių ribas, todėl darančių žalą investicijoms““[9];

4 Commission Staff Working Document Evaluation of Directive 96/9/EC on the legal protection of databases, Briuselis, 2018 4 25, SWD(2018) 146 *final*, *Eur-Lex*, https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/staff-working-document-and-executive-summary-evaluation-directive-969ec-legal-protection-databases.

5 Pavyzdžiui, Caterina Sganga, „Sui Generis Protection of Non-Creative Databases“, iš *The Cambridge Handbook of Investment-Driven Intellectual Property*, E. Bonadio, P. Goold (eds) (Cambridge University Press, 2023), 27–53.

6 Derclaye ir Husovec, *supra note*, 3: 323–331.

7 ESTT 2013 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Innoweb BV prieš Wegener ICT Media BV ir Wegener Mediaventions BV*, C-202/12, ECLI:EU:C:2013:850.

8 ESTT 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Ryanair Ltd prieš PR Aviation BV*, C-30/14, ECLI:EU:C:2015:10.

9 ESTT 2004 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *The British Horseracing Board ir kt. prieš William Hill Organization Ltd*, C-203/02, EU:C:2004:695.

iii) viename naujausių su *sui generis* teisių apsaugos taikymu susijusių sprendimų ESTT, atsižvelgdamas į skaitmeninės rinkos tendencijas ir inovatyvių technologijų vystymosi poreikį, pažymėjo, kad sprendžiant dėl *sui generis* teisinės apsaugos „reikia nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp duomenų bazių sudarytojų teisėto intereso susigrąžinti dideles investicijas ir naudotojų bei tų sudarytojų konkurentų intereso turėti prieigą prie tose duomenų bazėse esančios informacijos ir galimybę remiantis ta informacija kurti naujoviškus produktus“[10]. Taigi, ESTT įtvirtino dar vieną *sui generis* teisių apsaugai atsirasti reikšmingą sąlygą – „turi būti potenciali žala pakankamai didelėms duomenų bazę sudariusio asmens investicijoms, t. y. rizika, kad šios investicijos negalės būti susigrąžintos“[11].

Taip ESTT reikšmingai prisideda plėtodamas *sui generis* teisių apsaugos instituto taikymo ribas ir formuodamas bendrą ES valstybių narių teismų praktiką. Šiame straipsnyje analizuojama ir negausi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika *sui generis* teisių apsaugos kontekste, ypatingą dėmesį skiriant 2024 m. vasario 15 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024 suformuotam būtinųjų sąlygų, kurias reikia tenkinti, kad būtų galima taikyti duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugą, visetui.

2.4.2. Duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos teisinis reguliavimas

Duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga Lietuvoje reglamentuota ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad „[d]uomenų bazės gamintojas, kuris įrodo, kad parinkdamas, sudarydamas, tikrindamas bei pateikdamas duomenų bazės turinį padarė esminių kokybinių ir (ar) kiekybinių (intelektinių, finansinių, organizacinių) investicijų, turi teisę uždrausti šiuos veiksmus: 1) bet kokiu būdu ar forma visam laikui ar laikinai perkelti visą duomenų bazės turinį ar esminę jo dalį į kitą laikmeną; 2) bet kokiu būdu padaryti viešai prieinamą visą duomenų bazės turinį ar esminę jo dalį kompiuterių tinklais (internete) ar kitais perdavimo būdais, taip pat platinti duomenų bazės kopijas, jas nuomojant, parduodant, įskaitant viešą siūlymą jas pirkti ar tikslinę duomenų bazės kopijų reklamą, skatinančią vartotojus jas įsigyti“. Be to, ATGTĮ 62 straipsnio 1 dalyje papildomai detalizuota, kad „[d]uomenų bazės, kuri teisėtai bet kuriuo būdu tapo viešai prieinama, gamintojas negali kliudyti teisėtiems duomenų bazės naudotojams perkelti į kitas laikmenas ar naujai panaudoti bet kokiais tikslais nedideles (vertinant kokybiniu ir (ar) kiekybiniu požiūriu) duomenų bazės turinio dalis“.

ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies nuostata savo turiniu praktiškai analogiška įtvirtintai Direktyvos 96/9 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad „[v]alstybės narės numato duomenų bazės, pasižyminčios pakankamai didelėmis jos duomenų gavimo, tikrinimo ir pateikimo

10 ESTT 2021 m. birželio 3 d. sprendimas byloje *SIA „CV-Online Latvija“ prieš SIA „Melons“*, C-762/19, ECLI:EU:C:2021:434.

11 *Ibid.*

kokybinėmis ir (arba) kiekybinėmis investicijomis, sudarytojui teisę neleisti perkelti ir (arba) panaudoti visos tokių duomenų bazės arba pakankamai didelės jos dalies, kokybiškai ir (arba) kiekybiškai ją įvertinus“.

Taigi, analizuojant teisinį reguliavimą galima teigti, kad duomenų bazių *sui generis* teisinė apsauga gali būti taikoma tais atvejais, kai tenkinamos šios sąlygos:

i) esminių investicijų sąlyga – duomenų bazei buvo skirtos kokybiniu ir kiekybiniu požiūriu pakankamai didelės duomenų gavimo, tikrinimo ir pateikimo investicijos (ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalis);

ii) neteisėtų veiksmų sąlyga – teisėtas duomenų bazės naudotojas atlieka visos duomenų bazės arba pakankamai didelės jos turinio dalies (esminės dalies) duomenų „perkėlimo“ ir (arba) „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmus (ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktai).

Lietuvos doktrinoje, analizuojant duomenų bazių *sui generis* apsaugą, skiriamos tokios duomenų bazių gamintojų teisių apsaugos sąlygos: *pirma*, duomenų bazę sudarančių elementų (kūrinių, duomenų ar kitokių nepriklausomų elementų) parinkimas ar išdėstymas; *antra*, esminės investicijos[12]. Pastaroji sąlyga kai kurių mokslininkų dar skaidoma į smulkesnius elementus, kuriuos privalo tenkinti investicijos *sui generis* teisės aspektu: 1) kokybinių ir (ar) kiekybinių (intelektinių finansinių, organizacinių) investicijų padarymas; 2) investicijos turi būti esminės; 3) investicijos privalo būti padarytos duomenų bazės turiniui parinkti, sudaryti, tikrinti ir pateikti[13]. O neteisėtų veiksmų sąlyga siejama su duomenų bazės naudotojo įvykdytu duomenų bazės gamintojo turtinių teisių – teisės perkelti (ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies 1 punktas) ir teisės naujai panaudoti (ATGTĮ 61 straipsnio 1 dalies 2 punktas) visą duomenų bazės turinį arba pakankamai didelę jos turinio dalį (esminę dalį)[14] – pažeidimu.

Taigi, teisė perkelti ir teisė naujai panaudoti ne tik laikytinos asmeninėmis duomenų bazės gamintojo turtinėmis teisėmis, bet ir yra viena iš duomenų bazės *sui generis* teisinės apsaugos taikymo būtinųjų sąlygų, t. y. teisėtam duomenų bazės naudotojui neatliekant veiksmų, leidžiančių „perkelti“ ir (arba) „panaudoti [iš naujo]“ visą arba pakankamai didelę duomenų bazės turinio dalį (esminę dalį), nedidelės (vertinant kokybiniu ir (ar) kiekybiniu požiūriu) duomenų bazės turinio dalies „perkėlimo“ ir „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmai nesudaro pagrindo taikyti duomenų bazės *sui generis* teisių apsaugą. Netgi priešingai, ATGTĮ 62 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas, kad duomenų bazės gamintojas negali kliudyti teisėtiems duomenų bazės naudotojams perkelti ar naujai panaudoti bet kokiais tikslais nedideles (vertinant kokybiniu ir (ar) kiekybiniu požiūriu) duomenų bazės turinio dalis.

Be to, vertinant neteisėtų veiksmų sąlygą (kaip *sui generis* teisių apsaugos taikymo sąlygą),

12 Vytautas Mizaras, *Autorių teisė. II tomas* (Vilnius: Justitia, 2009), 138–145.

13 Ramūnas Birštonas, Jūratė Liauksminaitė ir Vytautas Mizaras, *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024), 340.

14 *Ibid*., 341.

galima išskirti tokius papildomus elementus, kuriais ši sąlyga turi pasižymėti: 1) „perkėlimo“ ar „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmų atlikimas ir 2) rezultatas – atitinkami veiksmai turi lemti esminės arba pakankamai didelės (vertinant kokybiniu ir (ar) kiekybiniu požiūriu) duomenų bazės turinio dalies „perkėlimą“ ar „panaudojimą [iš naujo]“. Nesant tokio rezultato, pats savaime „perkėlimo“ ar „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmų atlikimas nėra laikomas pagrindu taikyti duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugą. Tokį požiūrį ne kartą patvirtino ir ESTT, pavyzdžiui, konstatuodamas, kad atitinkamas veiksmas „gali būti „perkėlimas“ Direktyvos 96/9 7 straipsnio prasme, jeigu ši operacija kokybiniu ar kiekybiniu atžvilgiu yra pakankamai didelės saugomos duomenų bazės dalies perkėlimas ar mažų dalių perkėlimas, kuris dėl savo pasikartojamojo ir sisteminio pobūdžio būtų leidęs atkurti pakankamai didelę šių duomenų dalį“[15].

Taigi, teisinio reguliavimo aspektu galima išskirti dvi pakankamai aiškiai identifikuojamas duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taikymo sąlygas – tai 1) esminių investicijų sąlyga ir 2) neteisėtų veiksmų sąlyga, kurios pasižymi tam tikrais pirma įvardytais turinio elementais, lemiančiais šių sąlygų tinkamą vertinimą.

2.4.3. Lietuvos teismų praktika taikant duomenų bazių *sui generis* teisę ir LAT 2024 m. vasario 15 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024 reikšmė

Šio straipsnio pirmoje dalyje minėta, jog Lietuvos teismų praktikoje duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos institutas analizuotas mažai, todėl natūralu, kad teismai, kilus poreikiui spręsti ginčus dėl duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos, neretai susiduria su praktinėmis problemomis dėl tinkamo šios teisės būtinųjų sąlygų aiškinimo.

LAT yra pažymėjęs, jog „vien tai, kad tai yra duomenų bazė, taip pat savaime nesuteikia ATGTĮ apsaugos (nei kaip kūriniui, nei kaip *sui generis* duomenų bazei), jeigu nenustatomos apsaugai reikalingos sąlygos“[16]. Todėl vien duomenų bazės egzistavimas ar joje esančių duomenų perkėlimas ar panaudojimas turėtų būti detaliai įvertintas *sui generis* teisinės apsaugos sąlygų kontekste, nes galima situacija, kai atitinkama duomenų bazė galėtų būti šių teisių nesaugoma[17].

Akivaizdu, jog šių vos keleto LAT praktikos nuostatų nepakanka, kad žemesnės instancijos teismai galėtų tinkamai vertinti galinčius kilti klausimus, susijusius su duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga. Tai iliustruoja paprastas pavyzdys – LAT 2019 m. birželio 20 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-215-421/2019 byla buvo grąžinta apeliacinės instancijos teismui, kad būtų atlikta pirmosios instancijos teismo sprendimo patikra, *inter alia*, dėl to, ar Baltarusijos ūkio subjektui gali būti taikoma duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga, atsižvelgiant į tai, kad trečiųjų (ne ES) valstybių duomenų bazių gamintojų teisės gali būti ginamos tik pagal atitinkamus tarptautinius susitarimus. LAT konstatavo, kad „<...> bylą nagrinėję teismai netyrė ir nevertino,

15 ESTT 2008 m. spalio 9 d. sprendimas byloje *Directmedia Publishing GmbH prieš Albert-Ludwigs-Universität Freiburg* C-304/07, ECLI:EU:C:2008:552.

16 LAT 2023 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-147-943/2023.

17 LAT 2019 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-215-421/2019.

ar skundžiamame patvarkyme dėl turto arešto akto papildymo nurodytoms duomenų bazėms taikytina <...> *sui generis* apsauga ir ar apskritai tokia apsauga joms gali būti taikoma“[18].

Bendros teismų praktikos duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos srityje formavimo kontekste ypač svarbia laikytina LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024. Šioje byloje LAT net tik analizavo teisės aktuose neįtvirtintos, tačiau ESTT jurisprudencijoje suformuotos duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taikymo būtinosios sąlygos – žalos duomenų bazės gamintojo investicijoms, t. y. grėsmės galimybei susigrąžinti atitinkamas investicijas įprastai naudojantis ginčo duomenų baze – taikymo aspektus, bet ir įvertino šios sąlygos santykį su teisės aktuose įtvirtintomis sąlygomis, t. y. esminių investicijų ir neteisėtų veiksmų sąlygomis.

Toje byloje ieškovė prašė įpareigoti atsakovę nutraukti tęstinius ir sistemingus ieškovės duomenų bazių gamintojų (*sui generis*) teises pažeidžiančius veiksmus motyvuodama tuo, kad atsakovė naudoja visus arba esminę dalį ieškovės viešai internete paskelbtos duomenų bazės (interneto skelbimų portalo autoplius.lt) duomenų ir pakartotinai ir sistemingai perkėlinėja juos be ieškovės sutikimo. Su pareikštais kaltinimais atsakovė nesutiko, o kasaciniu skundu prašė LAT panaikinti žemesnės instancijos teismų sprendimus kaip nepagrįstus ir ieškovės ieškinį atmesti, nes ieškovė neįrodė naujausioje ESTT jurisprudencijoje įtvirtintos duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugai taikyti būtinos sąlygos – žalos ieškovės investicijoms, t. y. grėsmės galimybei susigrąžinti atitinkamas investicijas įprastai naudojantis ginčo duomenų baze.

Nagrinėjant šią bylą priimtoje nutartyje LAT pažymėjo, kad, remiantis ATGTĮ ir Direktyvos 96/9 nuostatomis, „<...> bylą dėl duomenų bazės gamintojo *sui generis* teisinės apsaugos nagrinėjantis teismas turi atsakyti į šiuos klausimus: 1) ar ieškovės duomenų bazei yra taikoma *sui generis* teisinė apsauga (ar egzistuoja *sui generis* teisių objektas ir subjektas); 2) ar atsakovės veiksmai pažeidžia ieškovės teises į duomenų bazę pagal *sui generis* teisę; atitinkamai turi būti tiriamos dvi faktinių aplinkybių grupės“[19].

Analizuodamas pirmąją faktinių aplinkybių grupę – ar duomenų bazei yra taikoma duomenų apsauga – LAT vertino:

i) sąvokos „duomenų bazė“ apibrėžtį[20];

ii) esminių investicijų sąlygą[21].

Nagrinėdamas antrąją faktinių aplinkybių grupę – ar atsakovės veiksmai pažeidžia ieškovės teises į duomenų bazę pagal *sui generis* teisę – LAT padarė išvadą, kad duomenų bazių gamintojo *sui generis* teisių pažeidimo konstatavimas neatsiejamas nuo būtinybės nustatyti grėsmę šių teisių savininko investicijoms, jų susigrąžinimui. Todėl LAT išaiškino, kad sprendžiant, ar atitinkami veiksmai pažeidžia duomenų bazės gamintojo teises į duomenų bazę pagal *sui generis*

18 LAT 2019 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-215-421/2019.

19 LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024.

20 *Ibid.*

21 *Ibid.*

teisę, privalu nustatyti:

i) ar įvyko esminės (kiekybiniu ar kokybiniu požiūriu) duomenų bazės dalies perkėlimas ar panaudojimas;

ii) ar dėl tokio perkėlimo ar panaudojimo padaroma žala duomenų bazės gamintojo investicijoms – kyla grėsmė galimybei susigrąžinti šias investicijas įprastai naudojantis nagrinėjama duomenų baze[22].

Taigi LAT pripažino naujausioje ESTT jurisprudencijoje įtvirtintą būtinybę nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp duomenų bazių gamintojų teisėto intereso susigrąžinti dideles investicijas ir naudotojų bei tų gamintojų konkurentų intereso turėti prieigą prie tose duomenų bazėse esančios informacijos ir galimybę remiantis ta informacija kurti naujoviškus produktus[23]. LAT konstatavo, kad „[d]uomenų perkėlimo ar panaudojimo faktas savaime nėra pakankamas duomenų bazių gamintojo *sui generis* teisės pažeidimui konstatuoti“[24], o lyginant esamus teisėtus interesus (duomenų bazės gamintojo ir naudotojų bei to gamintojo konkurentų) pagrindiniu kriterijumi laikytina potenciali žala pakankamai didelėms duomenų bazę sudariusio asmens investicijoms, t. y. rizika, kad šios investicijos negalės būti susigrąžintos.

Be to, šiuo aspektu svarbu pabrėžti, jog LAT taip pat vienareikšmiškai patvirtino, kad žala duomenų bazės gamintojo investicijoms nėra preziumuojama. Nors tokiai pozicijai LAT nagrinėtoje byloje ieškovė labai prieštaravo, nes, jos nuomone, vien to, kad duomenų bazės turinio „perkėlimo“ ir (arba) „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmus atliko konkurentas, turėtų pakakti žalai duomenų bazės gamintojo investicijoms konstatuoti, visgi manytina, kad tai visiškai neatitiktų *sui generis* teisinės apsaugos tikslo.

Duomenų bazių *sui generis* teisė yra iš esmės tik ES įtvirtintas gretutinių teisių apsaugai prilygintinas teisinis konstruktas, kurio įprastinėje intelektinės nuosavybės apsaugos sistemoje nėra. Duomenų bazių *sui generis* teise siekiama apsaugoti duomenų bazės gamintojo investicijas į joje esančių duomenų gavimą, tikrinimą ir pateikimą. Kaip pažymėjo generalinis advokatas Maciej Szpunar, ši teisė „yra tam tikra intelektinės nuosavybės teisės forma, ji kilo iš nesąžiningos konkurencijos teisės. Jos tikslas – apsaugoti duomenų bazių sudarytojus nuo nesąžiningai konkurencijai būdingos veiklos – parazitavimo.“[25] Vis dėlto, anot generalinio advokato, „ši apsauga neturi lemti kito antikonkurencinio elgesio, t. y. piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi. Tačiau duomenų bazių kūrėjų *sui generis* teisinė apsauga gali lemti tokią veiklą.“[26]

Taigi LAT, neleisdamas preziumuoti žalos duomenų bazės gamintojo investicijoms, faktiškai įtvirtina privalomą grėsmės investicijų susigrąžinimui vertinimo modelį, kad duomenų

22 LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024.

23 ESTT 2021 m. birželio 3 d. sprendimas byloje *SIA „CV-Online Latvija“ prieš SIA „Melons“*, C-762/19, ECLI:EU:C:2021:434.

24 LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024.

25 Generalinio advokato Maciej Szpunar 2021 m. sausio 14 d. išvada byloje *SIA CV-Online Latvia prieš SIA Melons*, C-762/19, ECLI:EU:C:2021:22.

26 *Ibid*.

bazės gamintojas *sui generis* teisių apsauga nesinaudotų siekdamas pašalinti (potencialius) konkurentus iš rinkos neleisdamas jiems naudotis duomenų bazės duomenimis, kai esminiam *sui generis* teisių apsaugos tikslui – galimybei susigrąžinti investicijas į tokios duomenų bazės turinio surinkimą, patikrinimą ir pateikimą – jokia grėsmė nekyla ar negalėtų kilti dėl atitinkamų duomenų bazės naudotojo veiksmų.

Be to, tokia žalos prezumpcija (jeigu ji nebūtų paneigta LAT) galėtų netgi lemti „teisės į duomenis“ sukūrimą, nors pačioje Direktyvoje 96/9 nurodoma, kad „*sui generis* teise siekiama užtikrinti investicijų, įdėtų bazės duomenims gauti, patikrinti ir pateikti, apsaugą“[27], bet nesiekiama „skatinti naujos teisės į pačius darbus, duomenis ar medžiagą sukūrimo“[28]. Europos Komisijos intelektinės nuosavybės pagalbos tarnyba pažymi, kad *sui generis* teisė „nėra teisė į duomenų bazėje saugomą informaciją ir nėra autorių teisių apsaugos, kuri gali būti taikoma duomenų bazės turiniui, išplėtimas“[29].

Kadangi šiuolaikinės duomenų bazės pasižymi nuolatinėmis investicijomis, siekiant atnaujinti ir didinti jų turinį, tai galėtų lemti praktiškai neterminuotą duomenų bazėje esančių duomenų (jos turinio) apsaugą, jeigu žala duomenų bazės gamintojo investicijoms būtų tiesiog preziumuojama vien dėl to, kad duomenų bazės turinio „perkėlimo“ ir (arba) „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmus atliko duomenų bazės gamintojo (potencialus) konkurentas. Dėl šios priežasties išankstinių prezumpcijų nebuvimas ir privalomas žalos investicijų susigrąžinimui vertinimas leistų užtikrinti „pusiausvyrą tarp, viena vertus, duomenų bazių sudarytojų teisėtų interesų, susijusių su jų galimybių padengti investicijas apsauga[,] ir, kita vertus, naudotojų ir šių sudarytojų konkurentų intereso gauti neapdorotą informaciją ir turėti galimybę remiantis šia informacija kurti inovatyvius produktus“[30].

Anot LAT, jeigu, remiantis pakankamo tikėtinumo teorija (vertinimu, kaip konkrečiai pasireiškia žala investicijoms)[31], duomenų bazės naudotojo vykdomi viso arba pakankamai didelės duomenų bazės turinio dalies (esminės dalies) „perkėlimo“ ar „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmai nelemia žalos esminėms duomenų bazės gamintojo investicijoms į tokio turinio surinkimą, patikrinimą ir pateikimą, tuomet nėra tenkinama žalos investicijų susigrąžinimui sąlyga ir *sui generis* teisių apsauga nėra taikoma. Manytina, jog tai nuosekliai dera su ES įtvirtintu laisvo duomenų judėjimo principu[32], siekiant išvengti duomenų, reikšmingų inovatyviems produktams bei paslaugoms ir laisvai konkurencinei rinkai, monopolizavimo.

---

27 Direktyvos 96/9 40 konstatuojamoji dalis.

28 Direktyvos 96/9 46 konstatuojamoji dalis.

29 Europos Komisijos intelektinės nuosavybės pagalbos tarnybos pateikiama informacija: https://intellectual-property-helpdesk.ec.europa.eu/regional-helpdesks/european-ip-helpdesk/europe-frequently-asked-questions_en#Database_Protection_Domain_Protection.

30 Generalinio advokato Maciej Szpunar 2021 m. sausio 14 d. išvada byloje *SIA CV-Online Latvia prieš SIA Melons*, C-762/19, ECLI:EU:C:2021:22.

31 LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024.

32 ES Komisijos pateikiama informacija: https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/policies/non-personal-data.

Šiuo aspektu kur kas plačiau vystosi Latvijos teismų praktika. Latvijos Aukščiausiojo Teismo Senatas 2024 m. birželio 4 d. sprendime byloje *SIA „CV-Online Latvia“* [šiuo metu – *SIA „Alma Career Latvia“*] *prieš SIA „Melons“*[33] pažymėjo, kad netgi „ne kiekviena neigiama įtaka, kurią specializuotos paieškos sistemos veikla daro duomenų bazės sudarytojo pajamoms, laikoma pagrindu uždrausti tokios paieškos sistemos veiklą. <...> [T]eismas turi įvertinti tokios įtakos egzistavimą, jeigu ji yra, ir ją suderinti su teisėtais naudotojų bei duomenų bazių sudarytojų konkurentų interesais“. Taigi, Latvijos teismas ne tik pažymi būtinybę įvertinti galimą žalą duomenų bazės gamintojo investicijų susigrąžinimui, bet ir, net tuo atveju, kai nustatoma, kad tokia žala potencialiai egzistuoja, siekia suderinti duomenų bazės sudarytojui keliamą potencialią žalą su teisėtų naudotojų ir duomenų bazių gamintojų konkurentų interesais. Taip Latvijos teismų praktikoje iš esmės numatomas galimas duomenų bazių gamintojų intereso susigrąžinti patirtas investicijas tam tikro lygio apribojimas, jeigu duomenų bazės turinio „perkėlimas“ arba „panaudojimas [iš naujo]“ potencialiai turėtų didesnę naudą visuomenei, palyginti su išimtinai finansiniu duomenų bazės gamintojo interesu.

Nors „žalos investicijų susigrąžinimui“ sąlygos įtvirtinimas galėtų būti kritikuojamas turtinės nuosavybės (duomenų) apsaugos argumentais, tokiu atveju turi būti įvertinta atskirtis tarp duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos ir kitų galimų turtinės nuosavybės (duomenų) gynimo priemonių. Kaip minėta, duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga nėra naujos teisės į duomenis sukūrimas ir taikytina tik tais atvejais, kai duomenų bazės gamintojui potencialiai kyla grėsmė investicijų į atitinkamos duomenų bazės turinio surinkimą, patikrinimą ir pateikimą susigrąžinimui. Situacijoje, kai duomenų bazės gamintojas nori ginti duomenis kaip atitinkamą savo turtinės nuosavybės formą (teisė į duomenis), ESTT yra pažymėjęs, kad tokiu atveju, kai „Direktyva 96/9 <…> netaikoma duomenų bazei, nesaugomai nei šioje direktyvoje numatytų autorių teisių, nei *sui generis* teisės, <...> šios direktyvos 6 straipsnio 1 dalis ir 8 bei 15 straipsniai netrukdo tokios duomenų bazės kūrėjui nustatyti jos naudojimo sutartinių apribojimų tretiesiems asmenims nepažeidžiant taikytinos nacionalinės teisės“[34].

Taigi, duomenų bazių *sui generis* teisių apsauga nėra skirta duomenims (duomenų bazės turiniui) saugoti nuo bet kokio tokių duomenų „perkėlimo“ ar „panaudojimo [iš naujo]“ veiksmų. Svarbu prisiminti patį duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos atsiradimo tikslą ir jos *raison d'ȇtre* – esminių duomenų bazės gamintojo investicijų apsaugą. Kai grėsmė tokių investicijų susigrąžinimui nekyla, apsauga pagal *sui generis* teisę nėra suteikiama.

Apibendrinant pažymėtina, kad LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024 laikytina itin reikšminga, nes joje pateiktas detalus duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taikymo mechanizmas – nuosekli veiksmų seka, kokios būtinosios sąlygos turi būti įgyvendintos siekiant šią teisių apsaugą taikyti. Be to, remdamasis ESTT formuojama jurisprudencija, LAT išplėtojo teisės aktuose įtvirtintą neteisėtų veiksmų sąlygą, ją

33 Latvijos Respublikos Senato Civilinių bylų departamento 2024 m birželio 4 d. sprendimas byloje Nr. C30638718, SKC-23/2024.

34 ESTT 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Ryanair Ltd prieš PR Aviation BV*, C-30/14, ECLI:EU:C:2015:10.

papildydamas reikalavimu įvertinti, ar nagrinėjamas esminės ar pakankamai didelės duomenų bazės turinio dalies „perkėlimas“ ar „panaudojimas [iš naujo]“ kelia grėsmę duomenų bazės gamintojo investicijų susigrąžinimo galimybėms. Tik jeigu taip būtų, duomenų bazių gamintojas turėtų teisę uždrausti perkelti ar iš naujo naudoti savo atitinkamos duomenų bazės turinį.

Išvados

1. Pasikeitus technologijoms, evoliucionuojant skaitmeninei rinkai ir skaitmeniniams produktams, duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos institutas ES labai kinta. Šiuos pokyčius lemia ne tik teisėkūros iniciatyvose atsispindinčios duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos taikymo išimtys, bet ir ESTT ir nacionalinių teismų formuojama šios teisės taikymo praktika.
2. LAT 2024 m. vasario 15 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-42-469/2024 buvo įtvirtinta teisės aktuose atskirai neįvardyta, tačiau ESTT jurisprudencijoje, atsižvelgiant į Direktyvos 96/9 preambulėje nurodytą šios direktyvos tikslą, suformuluota papildoma duomenų bazių *sui generis* apsaugai atsirasti būtina sąlyga – potenciali žala duomenų bazės gamintojo investicijoms, t. y. grėsmė galimybei susigrąžinti esmines investicijas įprastai naudojantis atitinkama duomenų baze. Ši žala duomenų bazės gamintojo investicijoms nėra preziumuojama, ji turi būti nustatoma remiantis pakankamo tikėtinumo kriterijumi (kaip konkrečiai pasireiškia grėsmė investicijoms). Taip faktiškai įtvirtinamas privalomo grėsmės investicijų susigrąžinimui vertinimo modelis, skirtas tam, kad duomenų bazės gamintojas *sui generis* teisių apsauga nesinaudotų siekdamas pašalinti (potencialius) konkurentus iš rinkos neleisdamas jiems naudotis duomenų bazės duomenimis, kai esminiam *sui generis* teisių apsaugos tikslui – galimybei susigrąžinti investicijas į tokios duomenų bazės turinio surinkimą, patikrinimą ir pateikimą – jokia grėsmė nekyla ar negalėtų kilti dėl atitinkamų duomenų bazės naudotojų veiksmų.
3. Grėsmės investicijų susigrąžinimui vertinimo modelis nuosekliai dera su ES įtvirtintu laisvo duomenų judėjimo principu ir leidžia išvengti duomenų, reikšmingų inovatyviems produktams bei paslaugoms ir laisvai konkurencinei rinkai, monopolizavimo. Taigi *sui generis* teisių apsauga nesukuria duomenų bazės gamintojo teisės į duomenis ir užtikrina duomenų bazių *sui generis* teisių apsaugos atsiradimo tikslą ir jos *raison d'ȇtre* – esminių duomenų bazės gamintojo investicijų apsaugą.
4. Nors užsienio teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kai netgi numatomas galimas duomenų bazių gamintojų intereso susigrąžinti investicijas tam tikro lygio apribojimas, jeigu duomenų bazės turinio „perkėlimas“ arba „panaudojimas [iš naujo]“ potencialiai turėtų didesnę naudą visuomenei, palyginti su išimtinai finansiniu duomenų bazės gamintojo interesu, nei Lietuvos teismų praktikoje, nei teisinėje literatūroje pozicijų šiuo klausimu dar nėra. Todėl jis išlieka aktualia teisinio diskurso ir ateities mokslinių tyrimų tema.

Protecting Databases *Sui Generis* Rights in the Digital Age: Changes in Lithuanian Law

Mykolas Romeris University Law School
Public Law Institute
Raimondas Andrijauskas
E-mail: r.andrijauskas@gmail.com

DOI: 10.13165/LT-24-01-15

Summary. *The collection and use of publicly available data on the Internet is an essential component of the digital society. The utilisation of collected data to produce innovative goods is already becoming regular practice, and it has and will continue to have multiple applications for various business domains. As a result, in order to operate honestly and protect each other's interests, the public, data providers and corporations must all follow explicit norms for data gathering and usage on the Internet.*

The protection of sui generis rights in databases is one of the aspects in this field in the European Union, which is intended to stimulate investment in the construction and enhancement of databases as well as the development of the information market. However, this legal institute is still rarely recognized in Lithuania, and its application in Lithuanian courts is not extensively developed.

The purpose of this article is to reveal the necessary conditions for the protection of sui generis rights in databases, which are established not only in applicable laws, but also in the practice of courts, in particular the Court of Justice of the European Union. Since, in applying the sui generis protection in databases, the courts examining a specific dispute play an essential role, this article analyses the ruling of the Lithuania's Supreme Court of 15 February 2024 in civil case No. e3K-3-42-469/2024 and its significance in the context of the necessary conditions for the protection of sui generis rights in databases.

Keywords: *database, sui generis rights.*

2.5. Sporto įstatymo teisinio reguliavimo kaita: naujos tendencijos ir elektroninio sporto iššūkiai

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Vilius Lapis
El. paštas v.lapis@mruni,eu

DOI: 10.13165/LT-24-01-16

Santrauka. *Nuo 2025 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo naujoji Sporto įstatymo redakcija, kuria siekiama iš esmės modernizuoti, skaidrinti ir efektyvinti sporto sektoriaus teisinį reguliavimą. Šiais pokyčiais įtvirtinta aiškesnė sporto veiklos sutarčių sudarymo ir įgyvendinimo tvarka, sustiprinta sportininkų teisių apsauga, nustatyti griežtesni kvalifikaciniai reikalavimai sporto specialistams ir sudarytos prielaidos efektyviau kovoti su dopingu. Naujajame teisiniame modelyje taip pat sukurtas sportininkų teisių atstovo institutas, siekiant užtikrinti greitesnį ir objektyvesnį sportininkų ir sporto organizacijų ginčų sprendimą. Svarbų dėmesį skiriant gero valdymo, skaidrumo, sąžiningumo ir atsakomybės principams, tikimasi ne tik pagerinti sporto organizacijų veiklos kokybę, bet ir padidinti visuomenės pasitikėjimą sporto sektoriumi. Šiame straipsnyje analizuojami svarbiausi naujosios Sporto įstatymo redakcijos pokyčiai, vertinama jų atitiktis Konstitucijai ir tarptautiniams standartams, siekiant atskleisti, kaip toks reformuotas teisinis pamatas gali lemti visapusišką sporto sektoriaus pažangą.*

Reikšminiai žodžiai: *sporto teisė; sportininkų teisės; antidopingas; sporto įstatymas; elektroninis sportas.*

Įvadas

Būtų sunku paneigti, kad sportas, fizinis aktyvumas ir su tuo susijusi sveikatingumo kultūra yra vienos esminių socialinio gyvenimo ir asmens gerovės pamato vertybių, kurių svarba pripažįstama ne tik visuomenės, bet ir valstybės lygmeniu. Šių vertybių reikšmė atsispindi nacionalinės teisės aktuose, tarptautiniuose sporto politikos dokumentuose, o svarbiausia – ją rodo nuolatinis poreikis tobulinti sporto sektorių: jį skaidrinti, stiprinti sportininkų teisių apsaugą, diegti aiškesnes sporto veiklos sutarčių ir finansavimo taisykles ir griežtinti kovą su dopingu. Būtina įvertinti ir augančią elektroninio sporto (e. sporto), tampančio neatsiejama šiuolaikinio sporto sistemos dalimi, reikalaujančia adekvataus teisinio reguliavimo, reikšmę. Nepaisant elektroninio sporto tarptautinio augimo, Lietuvoje jo teisinė padėtis lieka neapibrėžta, o integracija į sporto teisės sistemą kol kas tik diskutuojama.

Pastarųjų metų praktika, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės išankstinio tyrimo ataskaitos „Aukšto meistriškumo sporto valdymas“ išvados, ambicingi 2021–2030 metų

Nacionalinio pažangos plano tikslai ir susikaupusios sporto sektoriaus problemos paskatino parengti reikšmingą teisės aktų paketą. Šie pokyčiai neapsiriboja vien sąvokų tikslinimu ar administracinių procesų paprastinimu – jie žymi esminį sporto sistemos teisinio reguliavimo lūžį kuriant tvaresnį, aiškesnį, efektyvesnį ir labiau tarptautinius standartus atitinkantį sporto modelį.

2024 m. birželio 27 d. priimta naująja Sporto įstatymo Nr. I-1151 redakcija, įsigaliojusia nuo 2025 m. sausio 1 d., siekiama ne tik teisinio stabilumo, bet ir visapusiškos pažangos: supaprastinti sporto veiklos sutarčių sistemą, aiškiai apibrėžti sportininkų ir sporto organizacijų pareigas, sudaryti palankesnes sąlygas gauti valstybės finansavimą, nustatyti aiškesnius kvalifikacinius reikalavimus sporto specialistams, sukurti sportininkų teisių atstovo institutą, stiprinti kovos su dopingu priemones ir įtvirtinti gerąjį valdymą sporto organizacijose. Norima, kad reguliavimas taptų aiškus ir sistemiškas, be to, nuosekliai atsispindėtų praktikoje ir sudarytų sąlygas sporto bendruomenei kokybiškai veikti. Vis dėlto e. sportas šiame įstatyme nėra integruotas, o tai rodo teisinio reguliavimo spragą, kurią būtina spręsti norint užtikrinti šios srities tvarumą ir ilgalaikę plėtrą.

Šio straipsnio tikslas – įvertinti svarbiausius šių teisinių pokyčių, padarytų naująja įstatymo redakcija, aspektus, taip pat apžvelgti kitus sporto teisės srityje įvykusius pokyčius. Šiame straipsnyje pagrindiniu tyrimo objektu tampa naujoji, nuo 2025 m. sausio 1 d. įsigaliojusi Sporto įstatymo redakcija. Analizuojant šiuos pokyčius siekiama identifikuoti pagrindines teisinio reguliavimo tobulinimo kryptis, įvertinti tikėtiną jų poveikį praktikoje, taip pat ištirti, kaip šie pokyčiai gali nulemti visapusišką sporto sektoriaus pažangą ateityje. Straipsnyje taikyti loginis analitinis, sisteminės analizės, lingvistinis, teleologinis ir apibendrinimo metodai.

2.5.1. Teisinio reguliavimo pokyčiai pagal naująją Sporto įstatymo redakciją

Sporto sektorius Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, ilgą laiką buvo vertinamas kaip esminė socialinio, fizinio ir psichologinio ugdymo sritis. Visgi praktikoje išryškėjo ne viena problema: neaiškios sporto veiklos sutarčių nuostatos, neužtikrintas sportininkų teisių gynimas, sunkiai įgyvendinami kvalifikacijos reikalavimai sporto specialistams, taip pat miglotos finansavimo sąlygos, nepakankamai aiški antidopingo politika. Šios aplinkybės paskatino 2024 m. parengti ir priimti Sporto įstatymo Nr. I-1151 pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIVP-3748(3) (toliau – Sporto įstatymas). Naujasis įstatymas turėtų išspręsti metų metus besikaupusius iššūkius, sustiprinti sporto sektoriaus valdymą ir skatinti skaidrumą.

Sportininkų, sporto organizacijų ir visuomenės lūkesčiai, susiję su sportu, gerokai išaugo: iš sporto tikimasi ne tik meistriškumo ir sveikatinimo funkcijos, bet ir aiškių taisyklių, teisingumo principų užtikrinimo, sportininkų teisių gynimo. Naujuoju Sporto įstatymu siekiama sukurti teisinį pagrindą, kuris leistų sporto organizacijoms, sportininkams, treneriams, instruktoriams, mokytojams ir kitiems specialistams veikti efektyviau, skaidriau ir tvariau.

2.5.1.1. Sporto veiklos sutarčių ir finansavimo skaidrumas

Naujasis Sporto įstatymas žymi sisteminį Lietuvos sporto srities teisinio reguliavimo atnaujinimą, kuriame ypatingas dėmesys skiriamas sportininkų, sporto organizacijų, trenerių ir teisėjų tarpusavio santykių skaidrumui, pusiausvyros ir atsakomybės užtikrinimui. Iki šiol egzistavę neapibrėžtumai – kas, kaip ir kada privalo sudaryti sporto veiklos sutartis, kokiomis sąlygomis skiriamas finansavimas, kokias teises ir pareigas turi kiekviena su sporto veikla susijusi sutarties šalis – kėlė nemažai problemų. Dėl tokių neaiškumų apribojamos sportininkų teisių gynimo galimybės, sunkinamas atsakomybės paskirstymas, kyla ginčų, kuriuos kartais sudėtinga išspręsti.

Viena esminių pokyčių sričių – naujas požiūris į sporto veiklos sutarčių sistemą. Ankstesnis reguliavimas apėmė sporto šakų federacijų pareigą sudaryti sutartis su sportininkais, tačiau pačių sportininkų pozicija liko nepakankamai apibrėžta. Tai sukurdavo asimetriją: sportininkas, gaunantis valstybės stipendiją, nebūtinai išreikšdavo sutikimą su jam keliamomis sąlygomis. Naujajame įstatyme šis disbalansas panaikintas – sporto veiklos sutartis tampa sąlyga gauti valstybės stipendiją. Tai reiškia, kad ir sporto organizacija, ir sportininkas privalo prisiimti konkrečius įsipareigojimus. Tokia tvarka užtikrina, kad valstybės lėšos būtų skiriamos tik tiems sportininkams, kurie geranoriškai laikysis sutartų taisyklių, aktyviai treniruosis ir sieks sportinių rezultatų.

Dar vienas svarbus pokytis – sporto veiklos sutarčių standartizavimas. Švietimo, mokslo ir sporto ministrui pavesta nustatyti vienodą sporto veiklos sutarties formą. Vertinant teisiškai, tai mažina interpretacijų erdvę, ginčų tikimybę, administracinę naštą. Sportininkas aiškiai žinos, kokius įsipareigojimus prisiima, kokios garantijos jam suteikiamos, o federacija gaus skaidrią priemonę kontroliuoti ir vertinti sportininko pasirengimą. Be to, sporto veiklos sutartis gali būti neatlygintinė, todėl sporto organizacijos ir sportininkai galės lanksčiai derinti bendradarbiavimo sąlygas ne vien finansiniais, bet ir kitais principais.

Naujajame įstatyme patikslinta sąvoka „rengiami sportininkai“. Dabar sutartis bus privaloma sudaryti tik su tais sportininkais, kurie priklauso suaugusiųjų ar jaunimo amžiaus grupių nacionalinėms rinktinėms ir (ar) gauna valstybės stipendiją. Taip nuo ankstesnio apie 12 000 sutarčių poreikio pereinama prie realistiškesnio, maždaug 500 sutarčių skaičiaus. Tai racionalus administracinės naštos sumažinimas, padedantis išvengti formalizmo ir užtikrinantis, kad sutartys būtų sudaromos tik su tais sportininkais, kurie realiai dalyvauja aukšto meistriškumo sporto veiklose.

Pokyčiai apima ir finansavimo skirstymo tvarką. Nuo šiol sporto šakų federacijoms skiriamos lėšos bus vertinamos ne tik pagal aukšto meistriškumo sportinius pasiekimus, bet ir pagal veiklas, plėtojančias fizinį aktyvumą, švietėjišką darbą, jaunųjų talentų identifikavimą. Tai atitinka Europos sporto modelio koncepciją – investicijos skirstomos ne tik elitiniam sportui, bet ir jo pamatui, kuriame formuojami stiprūs ir motyvuoti sportininkai.

Nustačius standartizuotą sporto veiklos sutarties formą, aiškiai apibrėžus sportininkų ir organizacijų pareigas, susiejus valstybės stipendiją su sporto veiklos sutarčių sudarymu,

LIETUVOS TEISĖ

2024

Esminiai pokyčiai

Redaktoriai:
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė, Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vykdančioji redaktorė
Dr. Kristina Kenstavičienė

Redakcinės kolegijos nariai:
Prof. dr. Virginijus Bitė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas)
Prof. dr. Saulius Katuoka
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas)
Prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso institutas)
Doc. dr. Juozas Valčiukas
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas)

Recenzentai:
Prof. dr. Lina Mikalonienė (Mykolo Romerio universitetas)
Doc. dr. Marijus Šalčius (Vytauto Didžiojo universitetas)

ISSN 2669-137X (spausdintas)
ISSN 2669-1388 (internete)

© Autorių kolektyvas, 2024
© Mykolo Romerio universitetas, 2024